

Jag hör en bil men lyssnar hellre till en fågel

I det stora morgonbladet läser jag intressanta rader av Johan Svedjedal om Harry Martinsons avoghet gentemot delar av civilisationen, i detta fall företrädesvis bilismen. Svedjedal skriver om luffarna i Martinsons Vägen till Klockrike, att det "till deras frihet hör att inte vara beroende av tekniken", vilket får mig att tänka på något den nyligen avlidne Peps Persson sade i en intervju publicerad i tidningen Vi 1994: "Som argument för bilism hävdas ivrigt att det handlar om personlig frihet. Men jag vet inte om frihet i första hand är geografisk, jag tror inte att man behöver kunna flytta sig hur långt som helst när man vill för att kunna känna sig fri. Jag tycker att det är ett ytligt sätt att se på frihet."

Hyser man tveksamhet inför somligt, eller rentav det mesta, som pågår i världen idag, är det svårt att inte sakna röster av Peps och Martinsons slag. Civilisationskritiken, som borde kunnat ha en sällan skådad formtopp i ljuset av miljö- och klimatfrågornas mediala utbredning, tycks idag leva ett undanskymt liv i den yttersta periferin. Eller så är det för att jag själv dragit mig undan omvärlden - både kroppsligt och själsligt - till förmån för just denna periferi, som jag upplever det så. Vore min blick på samhället och de där pågående skeendena skarpare kanske jag hade uppfattat horder av människor som fått nog av just civilisationen i dess nuvarande form, så fullständigt centrerad runt att köpa och sälja. Kanske hade jag hört dessa människors röster eka genom nätter och dagar likt hur de gjorde på min barndoms mest spelade skiva: "Motstånd... Motstånd... Vi måste göra motstånd!"

Men om det nu råkar vara så att horderna faktiskt lyser med sin frånvaro och att motståndet, i den mån det alls finns, mest utgörs av frivilligt avklivna miljöaktivister med väl tummade Gary Snyderböcker i bakfickorna och en uppgivenhetens desillusion i hjärtat, vill jag härmed göra ett litet inpass av offentlig civilisationskritik. Eller mer specifikt: kritik mot bilismen. Eller ännu mer specifikt: kritik riktad mot bilen, vägen och hur de flesta människor förhåller sig till dessa två.

Jag äger ingen bil, innehar ej körkort. Bland mina vänner och bekanta kan jag efter en stunds funderande komma på tre stycken som saknar minst bil. Av dessa bor två på landet, precis som jag själv gör. Detta är antagligen klokt att poängtera, eftersom det från högerpopulistiskt håll ofta hävdas att alla försök till ett mer miljövänligt leverne är fantasifoster alstrade i de största av städer. I samma dunkla grupperingar – Centern och Sverigedemokraterna i Ljuv förening - brukar det även påstås att höjda drivmedelsskatter slår hårt mot – eller till och med omöjliggör – ett liv på landet. Vilket synes mig obegripligt.

Ser jag mig omkring i den glesbygd där jag bor noterar jag nämligen bilar, traktorer, motorcyklar, mopeder, fyrhjulingar, åkgräsklippare, snöslungor i ett oräkneligt antal. Inte sällan finns ett flertal av dem, ibland även flera stycken av varje, på en och samma gård. Med andra ord tycks inte de höga bensin- och dieselpriserna vara alltför avskräckande. Man kan då leka med tanken att ägarna till dessa maskiner kanske avstått mycket övrigt i livet, till förmån för det spartanska och billiga. Inte heller denna tes låter sig dock med enkelhet bevisas: hus renoveras och byggs ut, semesterföretas, den allmänna konsumtionen är hög. Jag erkänner att mina iakttagelser inte nödvändigtvis är den empiriska studiens mest genomarbetade ögonblick, men vill ändå lansera följande, möjligen häpnadsväckande, slutsats: svensken i gemen har ofantligt gott om pengar.

Som uttalad civilisationskritiker ser jag kapitalismen som roten till mycket av det onda. Jag anser att sådana jämförelsevis moderna landvinningar som elektricitet, bilism och internet, vilka jag utan omsvep kan tillstå att jag också ser vissa smärre fördelar med, huvudsakligen är att betrakta som kapitalismens hjälpmedel.

Ingenting – produkt, plats eller person – får längre vara svårtillgängligt. Våra breda vägar skär sönder landskapet på rakast möjliga vis mellan hemmen, arbetsplatserna och köpcentrumen; vi åker i sporrsträck mellan sommarstugor, flygplatser och fritidsaktiviteter. Våra fickor är fyllda med pengar och vi är redo att kasta dem efter det vi vill ha, närhelst vi vill ha det. Kan det inte klickas

hem hoppar vi i bilen och löser det på så vis. Möjligen tar vi också en sväng förbi apoteket för att köpa något stresslindrande på recept.

Det finns så många trådar i det här nystanet att jag famlar efter rätt tåt att dra i, men tvingas inse att varje tåt på sitt sätt är rätt, och drar jag tillräckligt länge i dem så leder samtliga till nystanets upplösning. Men tvingas jag välja blott en blir det den ände märkt med ”måste”. Jag hör nämligen hela tiden detta som en förklaring. Man ”måste” ha en bil för att ta sig till jobbet, som ”måste” innehas för att råd med livets nödtröft, vilket i sin tur ”måste” köpas och ”måste” fraktas hem med bil. Och jag hör även detta: att bilen är en av de största utgifterna bilägarna konfronteras med. Sålunda blir det någonstans till ett renodlat filosofiskt spörsmål: vad ”måste” vi ha i våra liv för att överleva? Något förenklat vill jag hävda att det är mat, värme och tak över huvudet. Till dessa tre kan adderas kärlek, drömmar och kreativitet, och sedan ytterligare lager på lager tills vi återigen står inför det som faktiskt kan – och måste – ifrågasättas om vi verkligen behöver, på riktigt.

Om vi ”måste” ha en bil som äter upp en stor del av vår disponibla inkomst, för att ta oss till jobbet som ska förse oss med sagda inkomst, vilken sedan alltså äts upp av bilen, som också ska ta oss till butiken där resten av pengarna går åt, har vi då inte bakbundet oss själva både fysiskt och mentalt? Och även om det eventuellt inte går att frigöra sig helt från denna livsloop, borde det inte finnas utrymme att i alla fall justera balansen mellan beståndsdelarna något?

Detta på det rent personliga planet, alltså. Sedan kommer allt det andra till: vägarna (deras fysiska anspråk likväl som kostnaden för deras underhåll), landets – i synnerhet städernas - förfullning i takt med marknads- och parkeringsplatsernas utbredning, samhällets evigt upptrappade hets som åläggs oss alla, vare sig vi vill det eller inte. För att inte nämna själva fundamentet: bilindustrierna som bara växer i takt med våra ökade ”behov”. Det som var väglöst land för femtio år sedan har nu mängder av vägar i alla riktningar och mellan vägarna öppnas ständigt nya gruvor för att plocka ut de metaller ur jordskorpan som behövs för att ytterligare bilar ska kunna fylla vägarna. Jag undrar vad du hade tyckte om allt detta, Harry. Kanske lika bra att du slapp se det.

Jag är inte tvingad till min perifera position, utan har själv valt att ställa mig vid sidan av. Jag kan därtill sägas ha det väl förspänt: jag har god fysik, jag är ännu ej fyllda 50, jag är en envis jävel. Därför kan jag med lätthet ta mig till närmast belägna samhälle (åtta kilometer söderut) till fots, på cykel, spark eller skidor. Jag kan lika lätt ta mig tre kilometer till en busshållplats för transport till närmaste stad (knappt fem mil norrut). Jag förstår att många av olika skäl inte har de möjligheterna. Men jag vet också, som en av mina körkortslösa vänner sade i en intervju, att ”ingen människa född med armar och ben behöver en bil för att ta sig den sträckan” (syftandes på den dryga milen mellan honom och traktens centralort).

Både jag och min vän är av våra respektive omgivningar inte sällan ansedda som extrema och fastän jag i normala fall skulle ha en benägenhet att vilja debattera detta, så kan jag för stunden spela med och istället bara helt snabbt föreslå att även många av de icke-extrema emellanåt skulle kunna stanna upp och fundera lite på dessa frågor: Vad gör bilen med miljön? Vad gör den med dina pengar? Vad gör den med dig själv? Vad gjorde den med tystnaden? Vad gjorde den med alla de döda djur som ligger i vägrenen? Vad gjorde den med det lokala, det småskaliga, det undangömda? Och i skogen finns det snart fler vägar än gamla träd, medan stigarna som löpte mellan byarna knappt är skönjbara längre.

Ytterligare en iakttagelse är nämligen denna: att numera är det på landsbygden mycket sällsynt att man ser någon som går i annat syfte än att motionera. Att använda fötterna för att ta sig från en punkt till en annan – genom att följa en skogsstig för att hälsa på en vän i grannbyn, till exempel – är en rödlistad företeelse. Också detta en paradox: fixeringen vid motion och träning som löper parallellt med rädslan för att använda kroppen i mer vardagliga sammanhang (hugga ved, skotta snö, bära tungt). Ett annat parallellspår är vår ständigt ökande övervikt, hos både vuxna och barn. Låtsat försynt undrar jag om detta att barnen numera blir skjutsade till och från skolan, träningarna, kompisarna kan ha något med saken att göra?

Serien "Let's talk sense about this here modern America" av R. Crumb är en magnifik uppgörelse med det samtida USA, men lämnar serieskaparen i ångest: "What am I gettin' myself into here? Tryin' to solve the problems of modern America!! I'm over my head... It's too deep for me... What the hell do I know!? I'm as confused as the next guy..."

Jag gissar att de flesta som på allvar funderat över hur vi lever våra liv och vilka konsekvenser handlingar och livsval får, förr eller senare tvingas till brottning med sådana frågor. Just nu sitter jag själv här med ett huvud som snurrar runt hur något så vardagligt som bilen snabbt (givetvis) tagit mig från en artikel i DN till hela civilisationens förestående kollaps – ty det är dit vi är på väg, eldrivna bilar till trots. Kanske kan vi som vill något annat sätta upp vägspärrar, bildliga eller bokstavliga, för att stävja det hela? Kanske kan vi hjälpas åt att höja våra röster, så att motståndet blir kännbart? Allra minst borde vi göra vårt yttersta för att förhindra spridandet av infantilt trams som "Utan bilen stannar Sverige". Det är ett synnerligen ytligt sätt att se på Sverige, skulle man kunna säga med en enkel Peps-travesti.

Jens Unosson
2021-07-06